

ABOUT THE CLOWN IN SEVERAL WORKS OF BULGARIAN GRAPHIC ARTIST

Nikolina Dzhanovska

“St. Cyril and St. Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria

ЗА ОБРАЗЪТ НА КЛОУНА В НЯКОЛКО ТВОРБИ НА БЪЛГАРСКИ АВТОРИ

Николина Джановска

*Факултет по изобразително изкуство, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“,
България*

Abstract: *We usually think of the circus and the ideas associated to it, with something childish and cheerful, or with a sense of happiness, amazement and admiration.*

However, as we age, this perception changes, and the feelings that are bound to it transform into the complete opposite.

In this report we will look at the image of the clown represented in the artworks of different generations of Bulgarian graphic artists.

We will try to follow the evolution of that image over time, as well as look for the connection between the author and the social reality, and the artist’s reason to turn to the particular allegorical statement.

Keywords: *Bulgarian Graphic Artists, Clown, Circus, Allegory, Evolution of the Image*

Резюме: *Обикновено обвързваме цирка и представите, свързани с него, с нещо детско, весело, чувство на щастие, удивление и възхита. С възрастта обаче тази представа се променя и асоциациите които предизвиква преминават в противоположната посока.*

В настоящия доклад ще разгледаме обликът на клоуна, представен в графичните листи на български графичници от няколко поколения.

Ще се опитаме да проследим еволюцията на образа през времето, ще потърсим връзката между автора и социалната реалност, мотивите подтикнали твореца да се обърне към алегоричния изказ.

Ключови думи: българска графика, клоун, цирк, алегория, еволюция на образа

Началото на моята история с клоун стартира преди три години – на 20 ноември 2015 година, когато Цветан Казанджиев представи своя графична изложба в Изложбена зала „Янаки Манасиев“ при ФИИ. Събитието бе част от програмата по представянето на Научноизследователски проект „Една идея за графика“.

След края на изложбата Цецо пожела да си избира графика за подарък, а за моя изненада аз си избрах единствената фигуративна творба, единствена фигуративна, която изобщо бях виждала от него до настоящия момент, а именно, „Клоун“ /фиг. 1/. Оттогава тя неизменно съпътства моето ежедневие, закачена сред импровизираната изложба на стените на моя дом.

Всеки път, преминавайки, задържам очи. Не можеш да пробягаш просто през нея, изпитателният образ с недоверчив поглед задържа вниманието. Поглеждам го и неизменно си задавам въпроса: „Какво е подтикнало този абстрактен автор, какъв е бил импулсът, който го е накарал да сътвори този портрет?“, защото за мен тъжният клоун без съмнение беше автопортрет. Сякаш случайно надзърнал, застинал за миг, с настойчиво синьо око, втречено в зрителя и с неизменния атрибут – цветна шапка, която е единствения белег, навеждащ ни на мисълта, че образът е част от цирка. Понякога, когато се обърна, очаквам фигурата да е направила крачка и да е отминала нататък, по своя собствен път, а в рамката да видя единствено празно пространство, наситено с меланхолия, но той е все още там, зает със собствените си мисли, поспрял за миг, преди да продължи.

Обикновено обвързваме цирка и представите, свързани с него, с нещо детско, весело, чувство на щастие, удивление и възхита. С възрастта обаче тази представа се променя и асоциациите, които предизвиква преминават в противоположната посока.

В настоящия доклад ще разгледаме обликът на клоуна, представен в графичните листи на български графичници от няколко поколения.

Ще се опитаме да проследим еволюцията на образа през времето, ще потърсим връзката между автора и социалната реалност, мотивите подтикнали твореца да се обърне към алегоричния изказ /фиг. 2, 3/ – образ на „клоуна“, изграден чрез техниките на различни жанрове на графичното изкуство. Видян през очите на детето или възрастния, част от цирка и уличния карнавал, изправен сред човешкия поток от сериозни и тъжни хора или заобиколен от собственото си семейство.

Клоунът – шут, мим, смешник, комик, палячо, циркаджия... Колкото имена, толкова и същности – от пакостливия Арлекин в Комедия дел Арте, до зловещия Жокер в комиксите. Клоунът, който забавлява, но и клоунът като дявол, който сее смърт /фиг. 4, 5, 6/. Винаги в нелеп костюм, с грим на лицето и

огромен червен нос. Прочутият червен нос! – не е ясно спрял ли е да диша, или надушва нещо... Седи уморен с отпуснати рамене. Разтяга хармоника така широко, както е разтегната и устата му. Клоунът с две различни половини на лицето: кой е човекът и коя е маската? Трите еднакви образа на клоуна като някаква троична пародия. Намигащият клоун. Картоиграчът. И този, старият, който си играе умилително с някое животинче, единственият верен приятел.¹ (Mircheva, 2011).

Ако решим да следваме някаква хронология би трябвало да започнем от Пенчо Георгиев и неговият „Парижки цикъл“ от 1930 г. /фиг. 7, 8/. Това са творби, изпълнени на един дъх, в техниката суха игла. В творбата „Палячо“ образът на клоуна е центриран, изкачващ се по стъпала, водещи вероятно към сцената. Тълпата от зрители, слети в обща маса е ниско под линията на хоризонта, зад гърба му се виждат сгради, част от градския пейзаж, разработени леко, в сфумато. Образът на палячото е разработен плътно и детайлно, с най-голям контраст – той е като на пиедестал, монументализиран. Наблегнато е на всички клоунски атрибути – гримираното лице, широките карирани панталони и малкото бомбе, по някакъв начин напомнящи на популярният герой на Чаплин. Изобразен е мига, в който е във фокуса на внимание, преди представлението, неговият миг на слава. Другата графика представя един интимен момент. Клоунът е с гръб към зрителя и в контражур, той е въвеждащата фигура. Фокусът на внимание в тази композиция е публиката, която изглежда в унес, като в друг свят, откраднат миг на спокойствие и радост. В тези графики клоунът и неговите действия са наблюдавани от публика, която присъства в зрителното поле и е част от композицията. Образът на клоуна е част от действие, не зрелище, а по-скоро усещаме взаимодействие между него и публиката. В единият случай той изпълнява вероятно песен, като си акомпанира на китара, а в другия – държи лък и цигулка. Т.е. клоуната е свързана винаги и с музиката.

С карнавализацията на изкуството се ражда постмодернизмът, защото с нея започва прекрачването на непреодолимите за официалната култура граници между елитарното изкуство и масовата култура.

Основната идея в цикъла „Арлекини“ на Кръстю Тодоров /фиг. 9, 10, 11/ е самотата, алиенацията – болестта на съвременното общество. Големият град няма механизми за сближаване на хората, а спомага за тяхното отчуждаване. Арлекинът, образ на самотата, тъгата, вгълбението, търси загубените връзки. Често влиза в диалог със странни субекти: виолончелото, рибите, самотната луна с два рога (като шапката от костюма на героя). На пръв поглед рисунките са с ясен и категоричен сюжет, изчистена, монохромна композиция, без нищо излишно. Мотивът на ромбовете, част от облеклото на артиста създава ритъм и

¹ Ina Mircheva // [Ина Мирчева], – <https://kulturni-novini.info/sections/2/news/11804-stranstvashti-artisti> (last view: 01.04.2022) – статия Странстващи артисти, списание ЛитерНет (Mircheva, 2011).

динамика, в противовес на статичните пози. Дори и караият велосипед изглежда замръзнал във времето. Образът е фокусиран единствено в себе си, в това с което се занимава, няма разсейващ елементи – природа или друг герой спътник. Развитието на цивилизацията ни отдалечава все повече от природата. Самотният човек – със самотното му занимание. Само ми се иска за момент да надигнем глава от листа и да видим как ние сме част от един по-голям пейзаж, да видим как привидно лични въпроси са поставени към всички нас и ако можехме да видим първият човек с маска, герой от древногръцка трагедия или артист от пътуващ италиански театър, бихме разбрали, че минало и настояще са неделими.

Като вид театрално изкуство – пантомимата съществува от древни времена. В Древен Рим тя е представлявала солов драматичен танц с митологичен сюжет. Пантомимата е изкуство от семейството на театрално-зрелищните игри. Тя предумишлено се лишава от комуникативните възможности на словото, за да разгледа човека и човешките взаимоотношения от свой ъгъл. От своята специфична художествена позиция пантомимата възпроизвежда действителността – обществените явления, мислите и чувствата на хората, политическите, философските, нравствените им възгледи. Тя обяснява живота и произнася присъди над неговите явления (от гр. *παντομίμος* *пантомимос* – подражаващ на всичко). Тя е театрално представление, в което художественият образ се изгражда без думи – с мимика, жестове и ритмични движения. Само че в нашия случай това не е разглезеният от публично внимание артист. Върху трагичната му гримаса е изписана мисълта за края на живота. Награда или наказание е смехът на публиката /фиг. 12/?

Театърът от древността е погребан в развалините на Римската империя² (Krasteva, 2014). Изведнъж бележи нова поява през епохата на Ренесанса, но под нова форма – куклен театър. Тази традиция, разнесена от пътуващите ромски артисти плъзва в цяла Европа през XVI век. Унгарският пътешественик Феликс Каниц е забелязал и отразил такъв „куклено-маймунски“ спектакъл в серията си от гравюри на дърво „Дунавска България и Балканът“ 1875–79 г.³. Композицията /фиг. 13/ е почти под формата на фриз, но все пак по-важните персонажи са на артистите, фронтално разположени, както и сандъчето с потропващите кукли. Вълнуващите се деца на преден план, с позата и изражението си подсказват, че са заплени от тайнствения свят на приказките, докато женските персонажи са повече наблюдатели, отколкото взаимодействащи, (както повечето възрастни, забравили очарованието на играта), но това е по-скоро документална илюстрация, моментна скица от ежедневието на българина от тази епоха.

2 Кръстева, Н., Карнобатския куклен театър – уникален спектакъл под открито небе, в-к Карнобатски глас, год. LV, бр. 29/21-27.07.2014, с. 4-5, (Krasteva, 2014) [2014-29.pdf, <https://karnobat.acstre.com/assets/eUslugi/Vestnik%20Karnobatski%20glas/2014/2014-29.pdf> last view: 01.04.2022].

³ 077.04..pdf, <https://www.archives.government.bg/bgphoto/077.04..pdf> last view: 01.04.2022.

В творчеството на модерните художници на XIX и XX век – от Домие, през Жорж Руо, до Пикасо – темата за клоуна е и темата за самотата – съдбата на творческата личност във враждебния свят. Но както знаем, шутът е и огледалният образ на властта: може да седне по всяко време на трапезата и да говори какво ли не, без да му „падне главата“. Като балансиращият от графиката на Анжела Минкова образ /фиг. 14/. „Шутът, този праотец на клоуна, този комически актьор, импровизатор, за когото сцена е бил целият свят, а комедийното действие – самият живот, положителният образ на карнавала, чиято роля и личност се покривали – той не напускал комедийния образ и в живота, съществувал едновременно в две среди – реална и художествена...“⁴

В огромната литература посветена на карнавала са отбелязани няколко негови водещи мотиви: разместване на ролите, преобръщане на обществените и природните отношения, поляризация на приетите норми на поведение. В „превърнатия свят“ анти поведението се предава чрез маска: бедните се маскират и обличат като богати патриции, а знатните особи като плебеи, юношите – в старци, мъжете в жени, фантастични мистификации, променящи местата на сериозното и смешното, прекрасното и уродливото, човешкото и животинското. Замяна на регламентираните норми с тяхната противоположност /фиг. 15, 16/.

Точно това можем да видим и в графиките на Петър Чуклев /фиг. 17, 18/ и Стоимен Стоилов /фиг. 19, 20/. Клоунът, който е изобразен там не е част от цялото. Той изглежда изолиран, самотен, безразличен към времето и пространството. Безнадеждността и самотността се заменят от един финес с дълбоки емоции. Фокусирайки се все повече върху собственото битие, заобиколени от все повече фикции сме разделени, животът ни е фрагментиран и сами се „вкарваме“ в определената от самите нас роля. Клоунът е акробат, жонгльор, в прекия и в преносния смисъл. Той носи своята същност, която е колкото интимна, толкова и демонстративна; колкото усамотена, толкова и споделена. Арлекинът на Тодор Панайотов /фиг. 21/ – концентриран, взрял се в нещо или някъде, дотолкова откъснат от своята реалност, че очакваме да направи стъпка, да прекрачи от ръба на формата и да се озове сред нас, с немигащи очи да пристъпи и през нашата действителност, и да премине в паралелен свят, неговият свят.

При Атанас Василев тези образи-роли са толкова отчетливи /фиг. 22/. Като че ли преминаването от едно театрално действие в друго не може да повлияе на шута-герой. Той е воин, ухажор, скитник и просяк, мигрант – обединява най-бурните човешки страсти и най-смъртоносните конфликти на нашето време. Под ролята на клоуна понякога прозира личната драма /фиг. 37/ и завършвайки с творбата „Реквием“ /фиг. 23/ стигаме до пълната тишина. Тук

⁴ The Clown - Poet of Laughter - Vasil Injev - book - store.bg // [Клоунът - поет на смях - Васил Инджев - книга - store.bg], <https://www.book.store.bg/p105171/klounyt-poet-na-smeha-vasil-indzhev.html> last view: 01.04.2022.

липсва глъчка, музика, звук дори и както казва Марсел Марсо: „Тишината е изпълнена с огромно съдържание категория. Само замълчете, за миг си представете цялата лавина от мисли и чувства, които могат да връхлетят в стотни от секундата. Сега умножете тези чувства по много минути, много часове, много дни. И ще видите каква огромна мощ притежава тишината. А изразяването ѝ е трудно, но от друга страна впечатляващо, пленително.“⁵

Според визуалният артист Еоло Перфидо (Eolo Perfido) тези гротескни образи са родени от преувеличените емоции на артистите от времето, когато е било невъзможно да се озвучи речта⁶. Клоунът – готов да разсмива, да забавлява, да бъде абсурден до сълзи.

В този смисъл Борислав Стоев върви от реалистичното, почти натуралистично изобразяване на фигурите – към кубистичното разграждане, разчленяване, раздробяване като символ на отчуждението – разпадът на традиционните ценности и морал, така характерен за новото време. В опита да разгадае необяснимите противоречия и дисонанси у съвременния човек, в постоянното усилие да познае самия себе си, Борислав Стоев създава няколко удивителни серии, наречени „Карнавал“, „Танц“, „Цирк“ и т.н. В и чрез карнавализацията той търси и духовното, извисеното, съзидателното. Така създава едно своеобразно епично пано на човешките страсти – човекът е движен не само от гордост, завист, жестокост и похот, но и от любов, състрадателност, нежност и жертвоготовност. Човекът е вихър и покой, танц и застиналост, надежда и отчаяние. Всичко е театрализирано – в гримьорните се събличат чаровни акробатки, репетират балерини, свирят закачливи флейтисти, щъкат любопитни птици, прехвърчат риби и като че ли самият художник се разхожда с шише вино и картезианска усмивка на лице. В този случай циркът е емблема на хедонистичното начало на живота – клоуни, зарове, топки, чадъри и мадони, ангели и мефистофели, илюзии и реалности се преплитат невидимо и взаимно се превъплътяват /фиг. 24/.

Изкуството за нас, като творци, е убежище. В графиките липсва зрелище, художниците не се интересуват от образа на актьора като творческа личност. При тези, които не са в образ на определен персонаж, винаги присъства атрибут, част от реквизита на всеки клоун – червеният, кръгъл нос или карираната островърха шапка. Галина Павлова трансформира известния постулат „Не знам, не чух, не видях“ във шеговита игра на думи и образи /фиг. 25/.

„Сфинксът“ на Кольо Карамфилов /фиг. 26/ прави опит да открие духовния портрет на човека на всички времена, да създаде своя автопортрет, сам на себе си, застинал, извисил се над строгите пирамиди.

⁵ Pantomime; the Art of Silence – TransARTformation // [Пантомима; изкуството на тишината – ТрансАРТформация], <http://art.blog.libvar.bg/pantomima-izkustvoto-na-tishinata/> last view: 01.04.2022.

⁶ Web Stage, <http://webstage.bg/art/4631-klounat-ne-vinagi-e-tazhen-eolo-perfido.html> last view: 01.04.2022.

Пестеливият персонаж на Атанас Нейков напомня за двуликия Янус /фиг. 27/. Да направиш избор – кой образ е за публиката и кой за себе си?

При Румен Скорчев привидният хаос създава усещането за един весел „опак свят“, в който липсва гравитация и всичко левитира в пространството – хора, животни, мисли и чувства, амалгама от всякакви образи и действия /фиг. 28, 29/.

За накрая оставих невероятните портрети-образи на „унилия“ Пиеро /фиг. 30/ на Тодор Панайотов, „мистичния“ клоун на Петър Чуклев /фиг. 31/, „Шелтър“ на Георги Лечев /фиг. 32/, музициращия клоун на Бисер Дамянов /фиг. 33/ и „Аз, клоунът“ на Атанас Василев /фиг. 34/. За мен, без съмнение, това са автопортрети. Видима прилика едва ли може да бъде търсена, но не е и необходимо. Под маската на клоуна могат да се изрекат, изкрещят, в случая да се покажат истини, които са гранични състояния на личността – шизофренията, догматизмът и отрицанието, примесени с чувството за вина.

Откакто Шекспир въвежда думата клоун (на англ. *clown*) ок. 1500 г., използвайки термина, за да опише глупавите герои в някои от своите пиеси, не спираме да си задаваме въпроса: Кой се крие зад маската, какви са неговите истински мисли и чувства? Авторите, коментирани в настоящия доклад дават отчасти отговор. Все пак всеки от творците рисува себе си и за себе си. В част от творбите някои от тях са зрители /фиг. 35, 36/, друг път те самите са превъплъщение на образа. Силата на тези персонажи е във внушението за самота, вгълбени до степен незаинтересованост към външния свят. Приказният свят на сцената е останал далеч, в сънищата или в бълнуването.

„Един френски поет казва: „Днес клоуни в поезията вече не съществуват. Тях можеш да ги видиш само в цирка. Хубаво е, че можеш да ги видиш само там и колко тъжно е, че другаде не можеш да ги срещнеш.“⁷“

И ще завърша с една мисъл на Пикасо: „Истинските художници са Рембранд и Джото, а аз съм само един клоун, който разбра времето, в което живее.“⁸“

Списък илюстрации // List of Illustrations

1. Цветан Казанджиев „Клоун“ – снимка личен архив
2. Петър Чуклев „Карнавал“ – [Peter Chuklev “Carnival” <https://cavalet.bg/collections/petar-chuklev-kartini/products/74085-karnaval> last view: 01.04.2022].

⁷ Nikolay Nikolov // [Николай Николаев], <http://knigabg.com/index.php?page=book&id=41929> last view: 01.04.2022.

⁸ Art is Not Made to Decorate Apartments - Pablo PICASSO - webstage.bg // [Изкуството не е направено, за да украсява апартаментите - Пабло ПИКАСО - webstage.bg], <http://webstage.bg/art/2865-izkustvoto-ne-e-napraveno-za-da-ukrasyava-apartamentite-pablo-pikaso.html> last view: 01.04.2022

3. Петър Чуклев „Венеция“ – [Peter Chuklev “Venice”, <https://cavalet.bg/products/74083-venetsiya> last view: 01.04.2022].
4. Димо Колибаров „Опитай да летиш – Завръщане към природата“ – [Dimo Kolibarov “Try to Fly - Return to Nature”, <https://cavalet.bg/products/79053-opitay-da-letish-zavrashthane-kam-prirodата> last view: 01.04.2022].
5. Димо Колибаров „Присмехулниците“ – [Dimo Kolibarov “The Mockingbirds”, <https://cavalet.bg/products/79054-prismehulnitsite> last view: 01.04.2022].
6. Димо Колибаров „Присмехулниците V“ – [Dimo Kolibarov “The Mockingbirds V”, <https://cavalet.bg/products/79056-prismehulnitsite-v> last view: 01.04.2022].
7. Пенчо Георгиев „Палячо“ – [Pencho Georgiev “Clown”, <http://www.diaskop-comics.com/article.aspx?id=1665> last view: 01.04.2022].
8. Пенчо Георгиев „Клоун“ – [Pencho Georgiev “Clown”, <http://www.gabrovodaily.info/tag/%D0%BF%D0%B5%D0%BD%D1%87%D0%BE-%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B8%D0%B5%D0%B2/> last view: 01.04.2022].
9. Кръстю Тодоров „Дресировка“ – [Krastyu Todorov “Dresirovka”, <https://www.facebook.com/1429558457339539/photos/a.1431996283762423/1597328547229195/?type=3&theater> last view: 01.04.2022].
10. Кръстю Тодоров „Серенада“ – [Krastyu Todorov “Serenade”, <https://krastyotodorov.files.wordpress.com/2015/04/d0bcd183d0b7d0b8d0bad0b0.jpg> last view: 01.04.2022].
11. Кръстю Тодоров „Разминаване“ – [Krastyu Todorov “Divergence”, <http://www.galleryaspect.com/bg/exhibitions/i/84-krastyo-todorov-ketsa-izlozhba-zhivopis-i-risunki/> last view: 01.04.2022].
12. Димо Колибаров „Смехът и тишината“ – [Dimo Kolibarov “Laughter and Silence”, <https://www.burgaslargo.com/dimokolibarov/pic/pic38b.jpg> last view: 01.04.2022].
13. Феликс Каниц, албум „Дунавска България и Балканът“ 1875-79 г., „Циганско разиграване на кукли в Махала“ (край Никопол) 1871 г. – [Felix Kanitz, album “Danube Bulgaria and the Balkans” 1875-79, “Gypsy puppet play in Mahala” (near Nikopol) 1871, <https://www.archives.government.bg/bgphoto/077.04..pdf> last view: 01.04.2022].
14. Анжела Минкова „Из историята на цирковото колело“ – [Angela Minkova “From the History of the Circus Wheel”, <https://artangela.com/index.php?lng=bg&p=graphic> last view: 01.04.2022].
15. Атанас Василев „Шествие“ – [Atanas Vasilev “Procession”, http://ulian.blog.bg/photos/26470/original/DSC_2558.jpg last view: 01.04.2022].
16. Атанас Василев „Клоунада“ – [Atanas Vassilev “Clownade”, http://ulian.blog.bg/photos/26470/original/DSC_2570.jpg last view: 01.04.2022].
17. Петър Чуклев „Карнавал“ – [Peter Chuklev “Carnival” <https://cavalet.bg/collections/petar-chuklev-kartini/products/74023-karnaval> last view: 01.04.2022].

18. Петър Чуклев „Край морето“ – [Peter Chuklev “By the Sea”, <https://cavalet.bg/collections/petar-chuklev-kartini/products/74029-kray-moreto> last view: 01.04.2022].
19. Стоимен Стоилов „Митове“ – [Stoimen Stoilov “Myths”, <https://cavalet.bg/products/22117-mitove> last view: 01.04.2022].
20. Стоимен Стоилов „Пътуване с риба“ – [Stoimen Stoilov “Travel with Fish”, <https://cavalet.bg/products/22118-patuvane-s-riba> last view: 01.04.2022].
21. Тодор Панайотов „Карнавал II“ – фонд на ХГ „Жорж Папазов“, Ямбол, снимка – личен архив
22. Атанас Василев „Битка“ – [Atanas Vasilev “Battle”, http://ulian.blog.bg/photos/26470/original/DSC_2543.jpg last view: 01.04.2022].
23. Атанас Василев „Реквием“ – [Atanas Vasilev “Requiem”, http://ulian.blog.bg/photos/26470/original/DSC_2575.jpg last view: 01.04.2022].
24. Борислав Стоев „Конвергенция“ – [Borislav Stoev “Convergence”, <http://collections.cl.bas.bg/EU/AGIliiaBeshkov/Image/2730.jpg> last view: 01.04.2022].
25. Галина Павлова „THEATRE that’s me“
26. Кольо Карамфилов „Сфинкс“ – [Kolyo Karamfilov “Sphinx”, <https://cavalet.bg/products/86001-sfinks> last view: 01.04.2022].
27. Атанас Нейков „Клоун“ – [Atanas Neikov “Clown”, <http://strazhitsa-gallery.com/graficajpg/216.JPG> last view: 01.04.2022].
28. Румен Скорчев „Цирк“ – [Rumen Skorchev “Circus”, http://www.gallerymaestro.com/uploads/com_article/gallery/b1c34eb0d460d98524805fde9642b601aa673e89.jpg last view: 01.04.2022].
29. Румен Скорчев „Цирк III“ – [Rumen Skorchev “Circus III”, http://www.sghg.bg/?page=izbrana_izlojba&exhibition=2017.02.07-2017.03.05 last view: 01.04.2022].
30. Тодор Панайотов „Пиеро“ – [Todor Panayotov “Piero”, <http://fond.varnacityartgallery.com/?grafica/> last view: 01.04.2022].
31. Петър Чуклев „Старият клоун“ – [Peter Chuklev “The Old Clown”, https://cache1.24chasa.bg/Images/Cache/553/Image_1839553_302.jpg last view: 01.04.2022].
32. Георги Лечев „Шелтър“ – [Georgi Lechev “Shelter”, <https://cavalet.bg/products/69026-sheltar> last view: 01.04.2022].
33. Бисер Дамянов „Пада нощ и си отива“ – [Biser Damyanov “Night falls and goes away”, https://www.vazrazdane-gallery.com/image/cache/catalog/Products/pada_nohst_i_si_otiva_44%D1%8548-1-500x500.jpg last view: 01.04.2022].
34. Атанас Василев „Аз, клоунът“ – [Atanas Vasilev “I, The Clown”, http://ulian.blog.bg/photos/26470/original/DSC_2469.jpg last view: 01.04.2022].

35. Атанас Василев „Сцена“ – [Atanas Vasilev “Stage”, http://ulian.blog.bg/photos/26470/original/DSC_2595.jpg last view: 01.04.2022].
36. Милен Личков „Клоун“ – [Milen Lichkov “Clown”, <http://galleryseasons.blogspot.com/2015/05/blog-post.html> last view: 01.04.2022].
37. Атанас Василев „Клоунът“ – [Atanas Vassilev “The Clown”, https://www.sbhart.com/data/kfm/bulletin_2014-2015-2016-2017/Bulletin_5_2020.pdf last view: 01.04.2022].

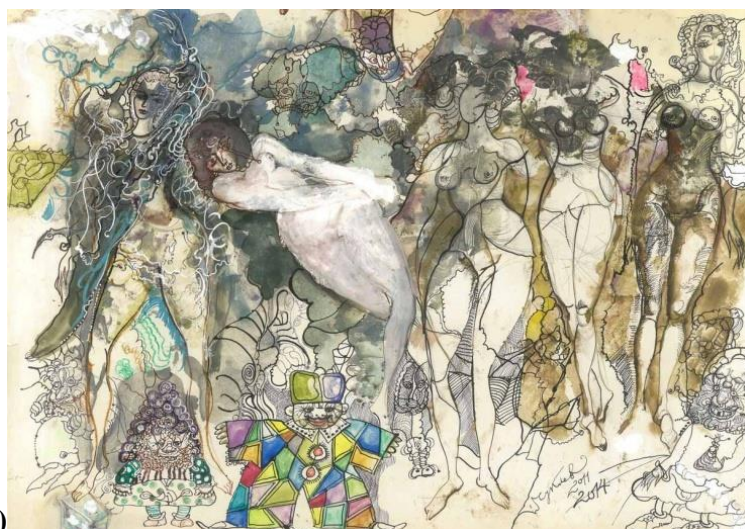
Литература // References

- Mircheva, I. (2011).** Stranstvashti artisti (in Bulgarian). // [Ина Мирчева — статия Странстващи артисти, списание ЛитерНет], <https://kulturni-novini.info/sections/2/news/11804-stranstvashti-artisti> last view: 01.04.2022.
- Krasteva, N. (2014).** Karnobatskiya kuklen teatar – unikalен spektakal pod otkrіto nebe (in Bulgarian), v-k Karnobatski glas, god. LV, br 29/21-27.07.2014 // [Кръстева, Н., Карнобатския куклен театър – уникален спектакъл под открито небе, в-к Карнобатски глас, год.LV, бр.29/21-27.07.2014, с.4-5,], <https://karnobat.acstre.com/assets/eUslugi/Vestnik%20Karnobatski%20glas/2014/2014-29.pdf> last view: 01.04.2022.

Илюстративен материал:

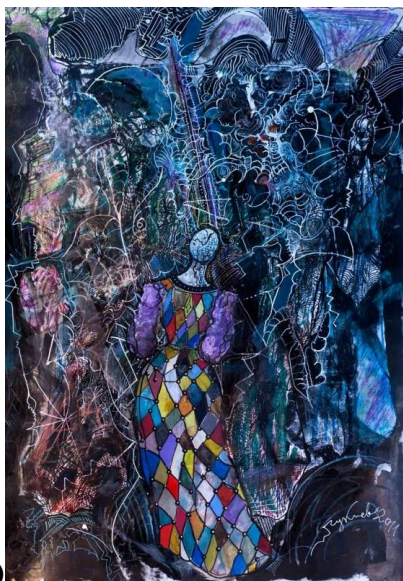
1)

2)

Фигура 1. Цветан Казанджиев „Клоун“ – снимка личен архив

Фигура 2. Петър Чуклев „Карнавал“

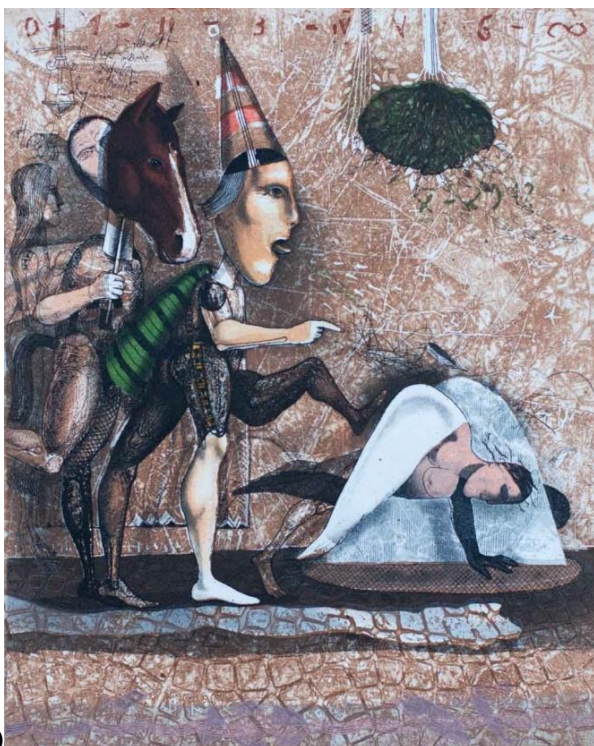
3)

4)

Фигура 3. Петър Чуклев „Венеция“

Фигура 4. Димо Колибаров „Опитай да летиш – Завръщане към природата“

5)

6)

Фигура 5. Димо Колибаров „Присмехулиците“

Фигура 6. Димо Колибаров „Присмехулиците V“

7)

8)

Фигура 7. Пенчо Георгиев „Палячо“

Фигура 8. Пенчо Георгиев „Клоун“

9)

10)

Фигура 9. Кръстю Тодоров „Дресировка“

Фигура 10. Кръстю Тодоров „Серенада“

11)

12)

Фигура 11. Кръстю Тодоров „Разминаване“

Фигура 12. Димо Колибаров „Смехът и тишината“

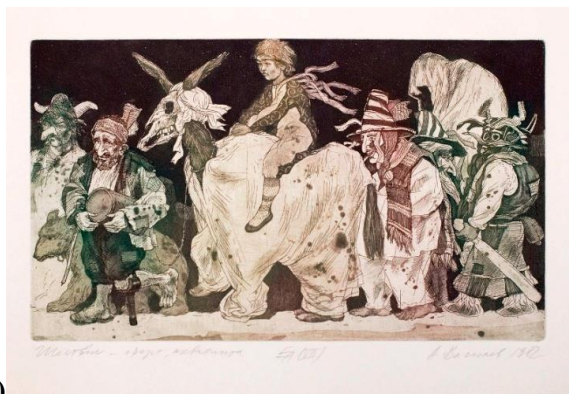
13)

14)

Фигура 13. Феликс Каниц, албум „Дунавска България и Балканът“ 1875-79 г.,
„Циганско разиграване на кукли в Махала“ (край Никопол) 1871 г.

Фигура 14. Анжела Минкова „Из историята на цирковото колело“

15)

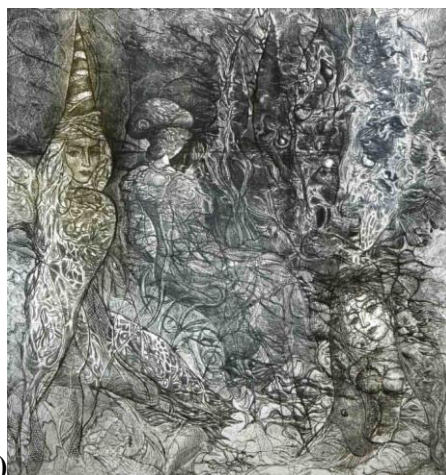
16)

Фигура 15. Атанас Василев „Шествие“

Фигура 16. Атанас Василев „Клоунада“

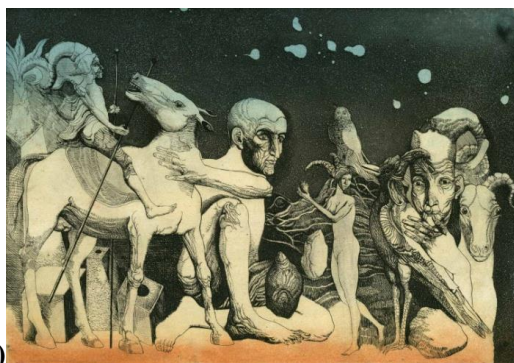

17)

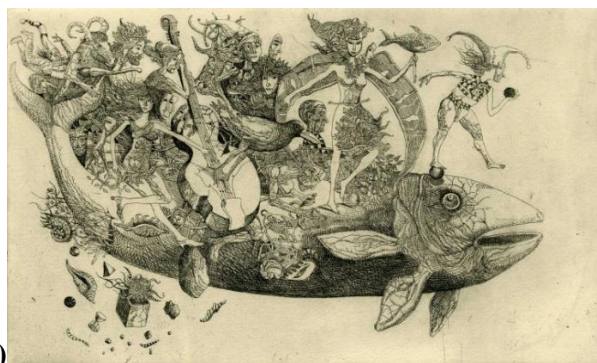

18)

Фигура 17. Петър Чуклев „Карнавал“
Фигура 18. Петър Чуклев „Край морето“

19)

20)

Фигура 19. Стоимен Стоилов „Митове“
Фигура 20. Стоимен Стоилов „Пътуване с риба“

21)

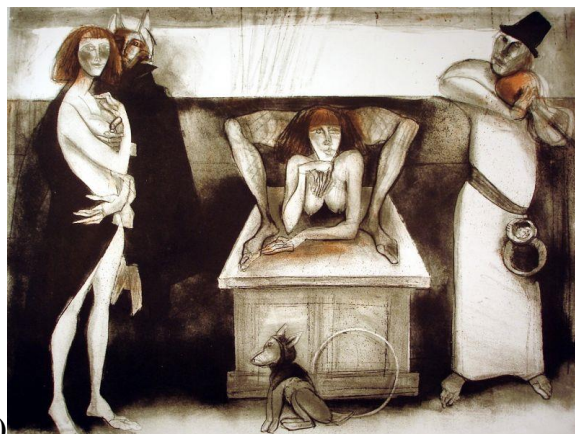
22)

**Фигура 21. Тодор Панайотов „Карнавал II“ – фонд на ХГ „Жорж Папазов“, Ямбол,
снимка – личен архив**

Фигура 22. Атанас Василев „Битка“

23)

24)

Фигура 23. Атанас Василев „Реквием“
Фигура 24. Борислав Стоев „Конвергенция“

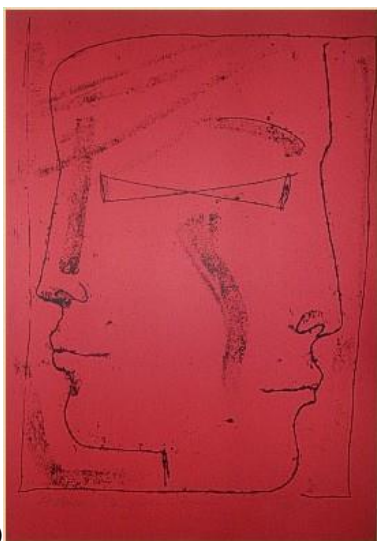

25)

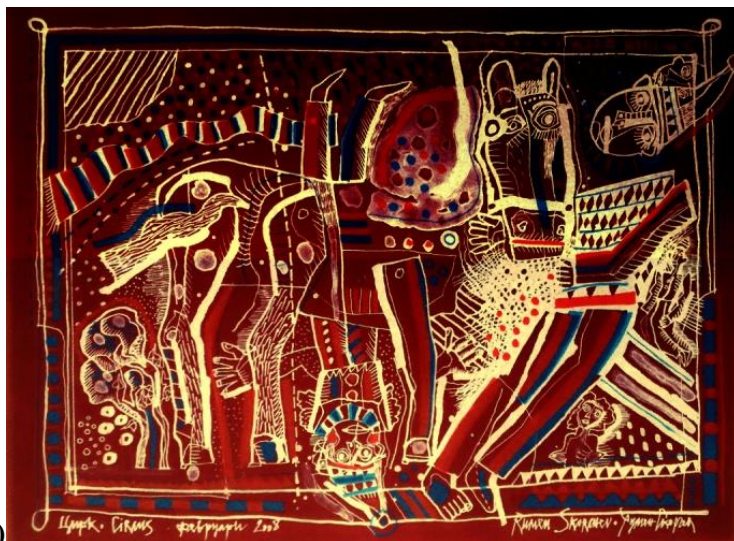

26)

Фигура 25. Галина Павлова „THEATRE that's me“
Фигура 26. Кольо Карамфилов „Сфинкс“

27)

28)

Фигура 27. Атанас Нейков „Клоун“
Фигура 28. Румен Скорчев „Цирк“

29)

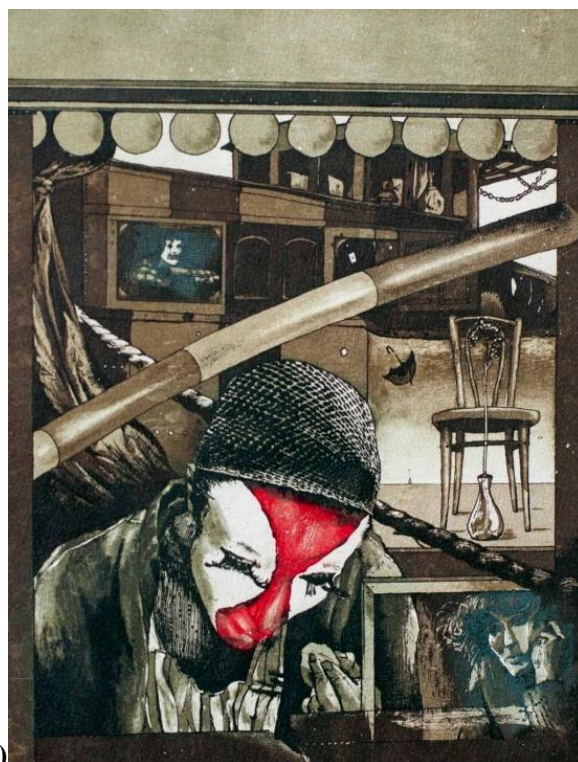

30)

**Фигура 29. Румен Скорчев „Цирк III“
Фигура 30. Тодор Панайотов „Пьеро“**

31)

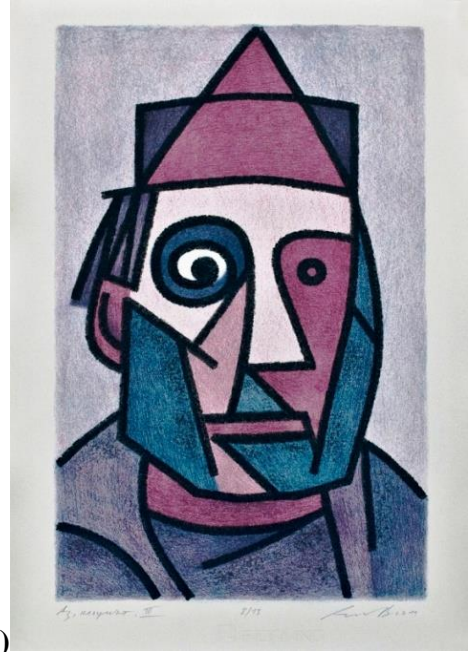
32)

**Фигура 31. Петър Чуклев „Старият клоун“
Фигура 32. Георги Лечев „Шелтър“**

33)

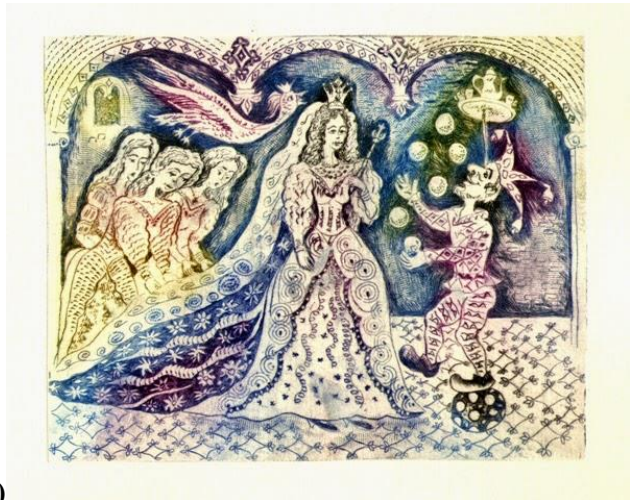
34)

Фигура 33. Бисер Дамянов „Пада нощ и си отива“

Фигура 34. Атанас Василев „Аз, клоунът“

35)

36)

Фигура 35. Атанас Василев „Сцена“

Фигура 36. Милен Личков „Клоун“

37)

Фигура 37. Атанас Василев „Клоунът“

ас. д-р Николина Джановска

*Факултет по изобразително изкуство, ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“,
България*

Assistant Professor PhD. Nikolina Djanovska

Faculty of Fine Arts, VTU "St. St. Cyril and Methodius", Bulgaria

tel: +359898997177

INIS SERIES

Онлайн поредица на
интердисциплинарната научна мрежа

Информационно общество

Том 1, 2022

<http://www.math.bas.bg/vt/inis/series/>

Редактори

Галина Богданова, Светослав Косев

Технически редактори

Николай Ноев, Пламен Кондов,
Николина Джановска

Издание на:

Институт по математика и
информатика при Българска академия на
науките, България

С помощта на:

Великотърновски университет
„Св. св. Кирил и Методий“, България

Online Journal of the
Interdisciplinary Scientific Network

Information Society

Volume 1, 2022

ISSN: 2815-4231

Editors

Galina Bogdanova, Svetoslav Kosev

Technical Editors

Nikolay Noev, Plamen Kondov,
Nikolina Dzhanovska

Published by:

Institute of Mathematics and Informatics
at the Bulgarian Academy of Sciences,
Bulgaria

Helped by:

“St. Cyril and St. Methodius”

University of Veliko Tarnovo, Bulgaria